
Studium Wojskowe. Akademia Medyczna w Lublinie
Kierownik: plk. lek. med. Antoni Borówko

Czesław KUKURYKA

Mikołaj Kopernik, patriota i obrońca ojczyzny

Николай Коперник — патриот и защитник Родины

Nicolas Copernicus, Patriot and Defender of his Country

Mikołaj Kopernik w latach 1504—1512 pełnił obowiązki sekretarza biskupa Waczenrode, przyjął więc kierownictwo nad przygotowaniem korespondencji kapituły. Okresowo pełnił też funkcję wizytatora gospodarki i finansów kapitulnych, a na koniec przełożonego kasy aprowizacyjnej. Były to godności pełnione honorowo, wymagające sporo pracy, trudu i rzetelności. W końcu 1512 r. z okazji wyboru następcy biskupa Waczenrodego Mikołaj złożył wraz z całą kapitułą przysięgę wierności królowi Zygmuntowi I jako swemu „Panu i opiekunowi kościoła warmińskiego”. Przysiędze tej zostanie wierny aż do końca swojego życia. Sprawowanie wymienionych funkcji musiało być wzorowe, gdyż kapituła u schyłku 1516 r. powierzyła Kopernikowi na 3 lata najbardziej odpowiedzialny urząd administratora. Jako administrator przebywać musiał 3 lata w Olsztynie i często wyjeżdżał na wieś warmińską, aby czuwać nad zagospodarowaniem opuszczonych gospodarstw chłopskich lub ich zamianą. W ramach tzw. akcji łąnów opuszczonych osadzał także polskich przybyszy z Mazowsza w rejonie Olsztyna. Działalność ta prowadzona była w atmosferze stałego niepokoju, powodowanego wypadami sąsiednich Prus Krzyżackich oraz konfliktami z niektórymi urzędnikami Zakonu.

W końcu 1519 r. wraca Mikołaj Kopernik do Fromborka, gdzie po raz czwarty obejmuje funkcję kanclerza kapituły. Ponowny wybuch wojny z Zakonem Krzyżackim sprowokowany przez Wielkiego Mistrza Albrechta Hohenzolerna wciąga go szybko w orbitę zagadnień o znaczeniu ogólnopolskim. W początkach stycznia 1520 r. Mikołaj Kopernik posłuje do

Albrechta w okupowanym przez niego warmińskim Braniewie, na próżno usiłując doprowadzić do wycofania Krzyżaków z zajętego miasta. Po kolejnym ataku wojsk krzyżackich na Frombork i spaleniu mieszkań kurii kanoników, przenosi się Kopernik w ciągu miesiąca lutego do bezpieczniejszego zamku w Olsztynie, gdzie bierze udział jako kanclerz kapituły w akcji dyplomatycznej zmierzającej do zabezpieczenia integralności Warmii nadal częściowo okupowanej przez wojska Wielkiego Mistrza.

Atak wojsk krzyżackich rozpoczęty jesienią 1520 r. i zajęcie Dobrego Miasta (15 XI 1520 r.) zagrażały już wprost Olsztynowi. W tej trudnej sytuacji polityczno-militarnej Kopernik przyjął ponownie urząd administratora, stając się jednocześnie dowódcą i organizatorem obrony Olsztyna. Kopernik wykorzystał wówczas teoretyczną wiedzę z dziedziny mechaniki, techniki i inżynierii organizując z zapalem rozbudowę fortyfikacji oraz gromadzenie żywności i amunicji.

W tym czasie znajdował się w Olsztynie dość szczupły oddział wojsk polskich. Widząc złożoną sytuację 16 XI 1520 r. kanonicy napisali list do króla Zygmunta I z błagalną prośbą o pomoc. List ten przygotował i napisał sam Kopernik, przedstawiając w nim groźną sytuację, prosząc o szybką pomoc oraz zapewniając, że „chcemy bowiem postępować tak jak przystoi dobrym, uczciwym mężom oraz najbardziej — oddanym Waszemu Majestatowi nawet jeśliby przyszło do tego, że musielibyśmy zginąć. Pod którego to Majestatu obronę uciekając się całość naszego mienia wraz z naszymi ciałami powierzamy” (6). List ten jest przykładem uczciwej i wiernej postawy — przede wszystkim jego autora — wobec Polski w tak trudnej dla niej sytuacji. Mikołaj jako nieomal jedyny pozostał w zagrożonym zamku w Olsztynie, ponieważ inni kanonicy przenieśli się w bezpieczniejsze miejsce. Kopernik doczekał się posiłków polskich i współpracował z dowódcami, organizując obronę miasta Olsztyna i zamku.

W początkach stycznia 1521 r. Wielki Mistrz rozpoczął działania wojenne i wkroczył na teren południowej Warmii, zdobywając tam z mki i grody, a 15 stycznia dotarł w pobliże Olsztyna. Wcześniejsze przygotowanie miasta i zamku do obrony, odrzucenie przez dowódców polskich ultimatum (kapitulacji) zmusiły wojska krzyżackie do rezygnacji z walki o zdobycie Olsztyna i skierowanie ich w kierunku na zachód. Mimo to Mikołaj Kopernik nadal prowadził starania o dostawę broni pałnej dla obrońców Olsztyna, uwieńczone w końcu powodzeniem — w postaci 17 hakownic.

W marcu 1521 r. rozejm położył kres dalszej walce, w której Kopernik odegrał rolę godną wysokiej oceny. Niemal samotnie, współdziałając z polskimi dowódcami, stał się rzeczywistym obrońcą przynależności

Olsztyna i całej południowej Warmii do Polski, przyczyniając się do ocalenia tych ziem przed aneksją krzyżacką i spełniając wówczas swój najpoważniejszy obowiązek patriotyczny.

W następnych latach Kopernik również rozwinął aktywną działalność publiczną i do czerwca 1521 r. działał jeszcze jako administrator dóbr kapitulnych w Olsztynie, następnie otrzymał od kapituły jeszcze szacowniejsze stanowisko — komisarza Warmii dla zaprowadzenia ładu na jej obszarze. W marcu 1522 r. uczestniczył jako poseł kapituły w obradach zjazdu stanów pruskich w Grudziądzu, gdzie składał skargę na ucisk stosowany przez władze krzyżackie wobec kupców warmińskich. W zgłoszonej skardze na tym zjeździe przedstawił, że Krzyżacy dopuszczają się bezprawia na ludności w rejonie Tolkmicka i Pieniężna, podkreślając, że mieszkańcy tych okolic dochowali wierności kapitule, mimo zmuszania ich do złożenia przysięgi na wierność Zakonowi. Swoje pismo zakończył następującymi słowami:

„Przez powyższe zażalenie i artykuły czcigodni panowie z kapituły warmińskiej żalosaną zanoszą skargę do biegłych i szanownych radnych Najjaśniejszego Króla Polski dodając uprzejmą prośbę, ażeby łaskawi i świetni Panowie w ten sposób traktowali prośbę z Panem Mistrzem, ażeby te miasta i okolice spowrotem zostały zwrócone” (2).

Wkrótce potem zostaje wybrany kanclerzem kapituły na lata 1524—1525. W okresie tym kapituła toczy ostry spór z dowódcą okupowanego nadal przez Krzyżaków Braniewa, Piotrem von Dohnem, który bezprawnie zajął kilka wsi kapitulnych. W ostrym sporze, w którym interweniował sam król Zygmunt I odegrał Kopernik jedną z głównych ról jako autor szeregu listów dotyczących poszczególnych faz konfliktu. Listy ujawniały różgoryczenie autora wobec postępowania Krzyżaków, działających „faktami dokonanymi” lub dosyłającymi kapitule „oszczercze zarzuty”. W tym też wypadku Mikołaj Kopernik bronił zarówno praw kapituły, jak i Korony Polskiej. Tak żywa w latach dwudziestych XVI w. działalność publiczna Kopernika zaznaczyła się także w reformie monetarnej Prus Królewskich, spowodowanej osobistymi doświadczeniami astronoma jako administratora kapituły.

„Gdy powstał główny zrąb jego koncepcji heliocentrycznej w latach 1515—1530, astronom większość czasu poświęcił na pełnienie ważnych obowiązków publicznych, kanclerza czy administratora a zarazem organizatora obrony Warmii przed aneksją krzyżacką oraz na koniec działacza reformatora monety” (2).

Te właśnie sprawy stawiać musiał na pierwszym miejscu przed naukowymi, pełniąc przyjęte obowiązki społeczne w sposób wzorowy. Nie zachwiał się ani przez chwilę w wierności dla swego najwyższego zwierzchnika Króla Polskiego, czując się jego wiernym, związanym trwale i mocno ze społecznością Polski szesnastowiecznej.

W wyniku aktywnego, czynnego udziału Mikołaja Kopernika w or-

ganizowaniu i mobilizowaniu społeczeństwa Warmii do walki w obronie własnej godności i niepodległości, Zakon Krzyżacki zmuszony został do rokowań, które ostatecznie doprowadziły do zawarcia 8 IV 1525 r. Traktatu z Albrechtem i złożenia przezeń w dwa dni później hołdu lennego, co umożliwiło całkowitą likwidację Zakonu Krzyżackiego i powstanie Księstwa Pruskiego.

PIŚMIENICTWO

1. Birkenmajer L.: Mikołaj Kopernik jako uczony, twórca i obywatel, Kraków 1923, str. 91—122.
2. Biskup M.: Człowiek czynu, Polska nr 5/1972.
3. Kesten H.: Kopernik i jego czasy, PIW, Warszawa 1961.
4. Ryba E.: Mikołaj Kopernik i jego nauka, Wiedza Pcw. PWN, 1953, str. 48—84.
5. Suchodolski B.: Kopernik nam współczesny, Polska nr 12/1971.
6. Szostakowski S.: O Mikołaju Koperniku, PZWSz, Warszawa 1971.

Otrzymano 12.VI.1972.

РЕЗЮМЕ

Николай Коперник был не только выдающимся ученым — астрономом, врачом и юристом — но и активным общественным и военным деятелем.

Николай Коперник участвовал в мобилизации населения Вармии на борьбу с крестоносцами за независимость Польши. В 1519—1521 гг. перед лицом прямой угрозы со стороны Ордена Николай Коперник лично организовал оборону Ольштина и руководил ею вместе с польским командованием. Благодаря этому, оборона города прошла успешно.

В этот довольно трудный исторический период Николай Коперник сыграл важную роль не только как ученый, но и как патриот-общественник и защитник Родины.

SUMMARY

Nicolas Copernicus, apart from his scientific activities as an outstanding astronomer, physician and lawyer was also seriously involved in social and military activities. His part in the mobilisation of people in Warmia to fight against the Teutonic Order for the independence of Poland may serve as an example.

In 1519—1521 Copernicus personally organised the defence and commanded with others the garrison of the town Olsztyn, then directly endangered by the Order, and contributed to a successful defence.

In this rather difficult period in the history of Poland, Copernicus played an important role not only as a great scientist but also as a patriot, social-worker and defender of his country.